

DE POLITIEKE STEUN IN NEDERLAND AAN DE REPUBLIC ZUID - MOLUKKEN (2 en slot)

doeko bosscher

In het voorgaande stuk werd betoogd dat de oorzaken van de mislukkingen in het Nederlandse beleid inzake de dekolonisatie van Indonesië niet gezocht moeten worden in feiten die nog op onthulling wachten, maar in omstandigheden die ons in grote trekken bekend zijn. In dit vervolg wordt ingegaan op de kwestie van de beeldvorming van het gebeuren op de Zuid-Molukken en op de politieke achtergrond in Nederland.

Na de Tweede-Kamerverkiezingen in 1948 werd het eerste kabinet-Drees geformeerd. De kern daarvan bestond uit ministers die ook reeds in het - van 1946 tot 1948 regerende - kabinet-Beel hadden gediend. Hoewel voor VVD en CHU elk één plaats was ingeruimd, in ruil voor de steun van deze partijen bij de aanstaande Grondwetherziening(en) in verband met de vernieuwing van de structuur van het koninkrijk, bleef de signatuur van het kabinet 'Rooms-Rood'. De parlementaire oppositie tegen het regeringsbeleid inzake de dekolonisatie van Indonesië werd door de rolwisseling van VVD en CHU, die vanaf dit moment een aanmerkelijk gouvernementeler geluid lieten horen, belangrijk verzwakt. Vreemd genoeg na verkiezingen die onmiskenbaar een verschuiving naar rechts te zien hadden gegeven. Een verschuiving die te maken had met een "opstand der belastingbetalers" (d.w.z. met grote onvrede over de sociaal-economische politiek van de regering), maar zeker ook in verband stond met het dekolonisatie beleid. De ARP bleef over als de enige politieke partij van gewicht die het kabinet met scherpe kritiek bestookte.

Half binnen en half buiten het bereik van de partijen was al vóór 1948 een veelvormige oppositionele sub-cultuur tot ontwikkeling gekomen van groeperingen die te hoop liepen tegen met name de socialistische invloed op het regeringsbeleid. Deze kregen nu

de wind nog meer in de zeilen. De PvdA werd in deze kring verantwoordelijk gehouden voor de 'rampen' waarmee Nederland na de oorlog was geconfronteerd, waarvan het conflict met Indonesië de belangrijkste was. Angst voor veranderingen in de samenleving werd op de PvdA afgereageerd (in tweede instantie ook op de KVP omdat deze partij zich in het schuitje van de socialisten liet meevoeren), of deze nu in verband stonden met de doelstellingen en daden van de gehate doorbraak-partij of niet. De langzaam op gang komende herordening van het maatschappelijk leven, die de PvdA inderdaad stimuleerde, werd geacht de volkskracht en de welvaart te ondermijnen. De daling van het prestige van Nederland in de wereld, veroorzaakt door verschuivingen in de internationale machtsverhoudingen, zag men eveneens als een noodlottige ontwikkeling waaraan primair de PvdA schuldig was. Hierbij speelde een rol dat men überhaupt geen vrede kon hebben met, dan wel moest wennen aan het optreden als regeringspartij van de PvdA, die was opgebouwd rond de vroegere SDAP waarvan het vaderlandslievend gehalte zacht gezegd omstreden was.

De meest in het oog springende van de talloze groeperingen die om strijd de aandacht van het publiek vroegen voor de gevaren waarmee ons land werd bedreigd, was het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid (in het voorjaar van 1950 omgedoopt in Comité Rijksbehoud). De rijkseenheidsgedachte was op zichzelf eerder een bron van verdeeldheid dan een grondslag voor een verenigd optreden van mensen van verschillende politieke komaf, doordat zij vrij algemeen werd geassocieerd met oud-kolonialistische noties. Met name christelijke politici wensten bij voorkeur niet al te nadrukkelijk op te trekken met lieden die conservatief-liberale ideeën verkondigden over de verhouding tussen Nederland en Indonesië, ook al had hun eigen Colijn indertijd het zijne bijgedragen aan de popularisering daarvan. Niettemin slaagde net

Comité erin een zekere harmonie tot stand te brengen in het geheel van oppositionele geluiden en-wat ook belangrijk was- de lijnen naar de politieke partijen open te houden.

Onbetwist leider van Rijkseenheid (Rijksbehoud) was oud-premier Gerbrandy. In zijn veroordeling van het beleid van de Nederlandse regering was hij volstrekt oprecht, maar tegelijk vereffende hij nog enkele openstaande rekeningen. Anders dan b.v. De Gaulle in Frankrijk was Gerbrandy na de oorlog niet als een redder des vaderlands en een leider voor de toekomst ingehaald, terwijl hij meerde op dit leiderschap wel aanspraak te kunnen maken. De overeenkomst tussen zijn eigen rol in de oorlog (ging voor hem zover, dat hij zijn tegenstrever Colijn in een interview met Pétain vergeleek. Deze Gerbrandy wierp zich na de oorlog op als een soort schaduw-premier en met name op het terrein van de Indonesische politiek gaf hij in het oppositiefrent meer en meer de toon aan. Zijn meest directe bondgenoten in Rijkseenheid waren voornamelijk dissidenten uit de VVD en de CHU, die in hun eigen partijen te weinig ruimte kregen voor de verkondiging van hun conservatieve denkbeelden. Van de kant van zijn eigen partij, de ARP, kreeg hij betrekkelijk weinig steun omdat hij zich te vaak naar de zin van de fractievoorzitter Schouten aan de partijdiscipline onttrok.

De kwestie van het zelfbeschikkingsrecht van de volkeren in Indonesië na de soevereiniteitsoverdracht werd, toen eenmaal duidelijk was dat deze overdracht zelf niet meer kon worden vermeden, de laatste strohalm waaraan de oppositie zich kon vastgrijpen. Een definitieve regeling van de zelfbeschikking moest worden getroffen op de Ronde-tafelconferentie (RTC) die van 23 augustus t.e.m. 2 november 1949 in Den Haag werd gehouden. Op de Zuid-Molukken bestond een onafhankelijkheidsbeweging, waarvan de aanhang voornamelijk bestond uit (ex-) KNIL-militairen, die voor haar zaak weinig goeds verwachtte van de RTC en daarom een delegatie in Den Haag de belangen van de Persatuan Timur Besar (PTB), zoals zij zich noemde, liet bepleiten. De vertegenwoordigers van de PTB en van de Twapro (een afscheidingsbeweging uit de Minahassa, die dit gebied als een twaalfde provincie aan Nederland verbonden wilde zien) werden door Rijkseenheid en aanverwante groeperingen geadopteerd. Zij kregen adviezen m.b.t. de aan hun

zaak te geven publiciteit en werden voorzien van de middelen om de publieke opinie te bespelen. In een eind november 1949 gepubliceerde 'open brief' aan het Nederlandse volk, die in een zeer grote oplage werd verspreid, vroegen de PTB delegatieleden L. Polhaupessy en K.J. Vigeleyn Nikijuluw om rechtvaardigheid: "Wij wensen te behouden: 1. uw en onze geëerbiedigde Koningin; 2. uw en onze vlag, het rood, wit en blauw; 3. uw en ons volkslied, het Wilhelmus van Nassouwe." Men moest wel zeer gestaald zijn in zijn overtuiging dat de Nederlandse regering er wat het zelfbeschikkingsrecht aanging werkelijk het beste van probeerde te maken om bij het horen van dit soort hartekreter niet door twijfels te worden bekropen. De vraag wie deze twee leden van de PTB eigenlijk vertegenwoordigden raakte bij dit alles op de achtergrond.

De mythe van het Nederlandse verraad aan Ambon vond hier haar oorsprong. Werden er van Nederlandse kant toezeggingen gedaan? De PTB zette zichzelf buitenspel door te weigeren zich als vertegenwoordiger van z.g. 'waardedevolle belangen' door de desbetreffende subcommissie van de conferentie te laten horen en toelating tot de plenaire vergadering van de RTC te eisen, wat niet werd toegestaan. De Nederlandse regering trachtte inmiddels het zelfbeschikkingsrecht in een aanvaardbare vorm te gieten, maar deze onderneming was gedoemd te falen. In een brief aan minister Wiegel d.d. 27 februari 1978 concludeerde ook de commissie-Köbben/Mantouw dat "de Nederlandse regering uit overtuiging en consequent alles gedaan heeft om tot verwezenlijking van het zelfbeschikkingsrecht van de verschillende gebiedsdelen te komen" en dat "deze strijd in feite reeds bij de RTC verloren werd, zodat de Nederlandse regering genoeg moest nemen met de regeling vervat in artikel 2 van de Overgangsovereenkomst". Ondertussen liepen er bij de vertegenwoordigers van de PTB allerlei mensen in en uit die hun verzekerden dat het Nederlandse volken niet in de steek zou laten, dat de koningin persoonlijk zou ingrijpen, dat het kabinet nog tijdig uiteen zou vallen enz; verhalen die van a tot z waren gebaseerd op wishful thinking. In deze sfeer werden de verwachtingen gewekt waarvan in de later over de Zuidmolukse kwestie gevoerde discussie steeds sprake was.

De soevereiniteitsoverdracht op 27 december 1949 betekende voor allen

die zich door de jaren heen hadden bejverd voor de handhaving van een sterke staatsrechtelijke band tussen Nederland en Indonesië een verpletterende nederlaag. De grote leegte die nu voor de oppositie was ontstaan kon alleen worden gevuld door een uiterste krachtsinspanning voor het behoud van Nieuw-Guinea (een ander chapter) en door het waken over de naleving van de RTC-accorden door Indonesië, met name voor wat het zelfbeschikingsrecht aanging. De rechtse oppositie verkeerde in de mening dat het antikolonialistische sentiment in de meeste deelstaten van de nieuwe federatie nog geen wortel had geschoten - een veronderstelling die al vóór de RTC door het verloop van de onderhandelingen met de leiders van die deelstaten (verenigd in de z.g. Bijeenkomst Federaal Overleg (BFO)) was gelogenstraft. Tevens werd de illusie gekoesterd, dat Nederland door het cultiveren van nauwe betrekkingen met de deelstaten een stevige positie in de archipel kon behouden. Voor allen die zich tegen de onafhankelijkheid van Indonesië hadden teweergesteld betekenden het oprollen van de deelstaten door de centrale regering, de uitroeping van de RMS en de daaropvolgende inlijving van de Zuid-Molukken bij de Republiek Indonesië een bevestiging van hun ideeën. In het bijzonder het neerslaan van de onafhankelijkheidsbeweging op Ambon raakte gevoelige snaren, doordat de verhouding tussen Nederland en Ambon vanwege de posities van de Zuidmolukkers in het KNIL tot-en-met was geïdealiseerd. Zo werd het lot van de RMS de kwestie, waaromheen alle frustraties en opgekropte emoties zich ontladden.

Voor Gerbrandy c.s. en de nieuw opgerichte stichting Door de Eeuwen Trouw stond de strijd van het Zuidmolukse volk op één lijn met het verzet van de Nederlanders tegen Spanjaarden en Duitsers. Door de proclamatie van de republiek op 25 april 1950 te vergelijken met 'Den Briel' gaf hij nieuw voedsel aan de beschuldiging, dat het hem en de zijnen met de steun aan de RMS te doen was om een terugdraaien van de dekolonisatiegeschiedenis. Waar hij verklaarde dat Nederland de Zuidmolukkers door een immorele 'acte d'autorité' (27 december 1949) aan hun gezworen vijanden had uitgeleverd stelde hij de rechtswaarde van de soevereiniteitsoverdracht ter discussie.

Een sfeer werd gekweekt waarin van een zorgvuldige beoordeling van wat op Ambon gaande was geen sprake meer kon zijn. De Nederlandse Vereniging voor In-

ternationaal Recht (de Nederlandse afdeling van de International Law Society, het onder normale omstandigheden bezadigde officiële genootschap van volkenrechtsgeleerden) stelde zich achter een door mr. K.T.M. van Ryckevorsel - één van de leidende figuren in de stichting Door de Eeuwen Trouw - opgestelde verklaring, waarin werd uitgesproken dat de RMS "te recht" de onafhankelijkheid had uitgeroepen. Dezelfde van Ryckevorsel trad in het najaar van 1950 op als adviseur van een groep naar Nederland overgekomen vertegenwoordigers van Zuidmolukse KNIL-militairen (de z.g. missie-Aponno). Met de grondig bewerkte publieke opinie achter zich slaagde hij er toen in de rechter in een door Aponno c.s. tegen de staat aangespannen kort geding een politiek vonnis te laten vellen. De president van de Haagse rechtbank verbood nl. de Nederlandse staat de ex-KNIL-militairen in enig door republiek Indonesië beheerst gebied te demobiliseren, omdat zij daar hun leven niet zeker zouden zijn. Met dit oordeel, dat wel de algemeen heersende stemming in Nederland tot uitdrukking bracht maar overigens niet op feiten gebaseerd kon zijn, ging deze op de stoel van de regering zitten.

De politieke partijen bewaarden zoveel mogelijk distantie t.o.v. de luidruchtige buiten-parlementaire oppositie, maar de meeste ontkwamen er niet aan de Zuidmolukse kwestie in het parlement en in hun verkiezingsprogramma's aan de orde te stellen. De VVD, onder leiding van fractievoorzitter Oud, maakte het de regering in het voorjaar van 1950 lastig met een motie waarin zij in gebreke werd gesteld vanwege haar houding tegenover Djakarta. Oud, die zelf na zijn 'capitulatie' in 1948 het mikpunt was geweest van scherpe kritiek van de kant van VVD-dissidenten, bleef voortaan buiten schot; Stikker (minister van buitenlandse zaken) werd de nieuwe zondebok. De ARP bewees verbale steun aan de onafhankelijkheidsstrijd op de Molukken, maar weigerde te pleiten voor de erkenning van de RMS omdat volgens Schouten een oorlog met Indonesië daarvan de logische consequentie zou zijn. Dit standpunt veroorzaakte spanningen in de partij, waar een belangrijke groep leden de leiding verweet haar beginselen te versjacheren in ruil voor enkele in de toekomst te verwerven ministerszetels. De geestdrift in de ARP voor de Zuidmolukse zaak werd er niet groter op naarmate de RMS-beweging in Nederland meer en meer verdeeld raakte, wat bleek uit een felle concurrentie-

slag tussen Door de Eeuwen trouw en Help Ambon in Nood, een organisatie die zich meer om geldelijk gewin dan om de belangen der Ambonezen leek te bekommeren. Door de Eeuwen Trouw compromitteerde zich bovendien door bij het voeren van acties in binnen-en buitenland in zee te gaan met avonturiers van het type-Westerling, in enkele gevallen met een dubieus oorlogsverleden. Dergelijke misstappen deden voor de ARP, die zelf kon terug zien op een glorieus verzet tijdens de oorlog, al spoedig de deur dicht. Van de confessionele partijen bracht de KVP het minste enthousiasme op voor de RMS. Romme had de onderhandelingen ter RTC van dichtbij meegemaakt en stelde zich op het standpunt dat de strijd voor het zelfbeschikkingsrecht daar al verloren was. De PvdA had weer een heel andere visie op het probleem; de kritiek op het regeringsbeleid was ook in de eerste plaats op haar zelf gericht. Of de uitroeping van de RMS juridisch toelaatbaar was gold voor de PvdA niet als de belangrijkste vraag. Zij bezag de zaak Ambon in het licht van de reacties die de gebeurtenissen bij de Indonesische regering zouden oproepen. Nederland diende zich wat haar betreft te onthouden van alle acties die in Djakarta argwaan konden wekken t.a.v. zijn diepere bedoelingen.

(1.hier invoegen: en die van de Gaulle)

PROKLAMASI.-

KEMERDEKAAN MALUKU SELATAN.

Memenuhi kemauan jang sungguh, tuntutan dan desakan rakyat Maluku Selatan, maka dengan ini kami proklamir KEMERDEKAAN MALUKU SELATAN, defakto de jure, jang berbentuk Republik, lepas dari pada segala perhubungan ketatanegaraan Negara Indonesia Timur dan R.I.S., beralasan N.I.T. sudah tida sanggup mempertahankan kedudukannya sebagai Negara Bahagian selaras dengan peraturan Mutamar Denpasar jang masih sjah berlaku, djuga sesuai dengan keputusan Dewan Maluku Selatan tertanggal 11 Maret 1947, sedang R.I.S. sudah bertindak bertentangan dengan keputusan K.M.B. dan Undang2 Dasarja sendiri.

Ambon, 25 April 1950.-

Pemerintah Maluku-Selatan.

(J.H. MANUHUTU)

(A. WAIRISAL)

In de loop der jaren '50 verloor het publiek zijn belangstelling voor de Zuidmolukse kwestie. De affaire-Nieuw-Guinea eiste alle aandacht op en nadat deze was afgehandeld zat Nederland met een kater-stemming waarin men allang blij was het oog niet meer op Oost-Azië te hoeven richten. Na de val van Soekarno kreeg Indonesië bovendien niet langer het stempel van een crypto-communistisch land opgedrukt, terwijl de angst voor het opdringend communisme nu juist zo'n belangrijke factor was geweest in het ontstaan van de RMS-beweging in Nederland. In de na december 1975 gevoerde discussie over het zuidmolukse vraagstuk kwamen weer allerlei emoties naar boven die sterk deden denken aan de stemming in de vroege jaren '50. Mensen uit de kring van de nog steeds actieve stichting Door de Eeuwen Trouw hadden aanvankelijk praktisch het monopolie in de verdediging van de belangen van de Zuid-Molukkers in Nederland. Daardoor werd het debat in belangrijke mate vertroebeld, maar inmiddels is er een vorm van politieke belangenbehartiging van de grond gekomen die zich vooral richt op de situatie van dit moment en de strijdvragen rond het gebeurde in 1949-1951 laat rusten. Voor het grote publiek is het Zuidmolukse probleem alweer een onderdeel geworden van het algemene vraagstuk van de inpassing van minderheden in de samenleving. Dit ontstaat de historici niet van de verplichting de gang van zaken in de chaotische jaren rond de soevereiniteitsoverdracht nauwkeurig te onderzoeken en de hardnekkige misverstanden daaromtrent weg te nemen.

(Vertaling)

ONAFHANKELIJKHEIDSVERKLARING ZUID-MOLUKKEN

Ter voldoening aan de waarachtige wil, eis en aandrang van het Volk der Zuid-Molukken, proklameren wij hierbij de onafhankelijkheid de fakto en de jure van de Zuid-Molukken met de politieke vorm van een republiek, los van elke staatkundige betrekking met de staat Oost-Indonesië en de Republiek der Verenigde Staten van Indonesië, op grond van het feit dat de deelstaat Oost-Indonesië niet in staat is zich als deelstaat te handhaven in overeenstemming met de regelingen van de Den Pasar-konferentie, welke nog wettig van kracht zijn, alsmede in overeenstemming met het Besluit van de Zuid-Molukken Raad van 11 maart 1947, terwijl voorts de Regering van de Verenigde Staten van Indonesië gehandeld heeft in strijd met de R.T.C.-overeenkomsten en haar eigen grondwet.

De Regering der Zuid-Molukken,

w.g. J. H. MANUHUTU en
A. WAIRISAL.

Ambon, 25 april 1950.